

Gazagystanyň sowet döwründen galan iň soňky prezidentiniň garaşylman durka işden gitmegin halkymyz üçin nämäni aňladýar?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Gazagystanyň sowet döwründen galan iň soňky prezidentiniň garaşylman durka işden gitmegin halkymyz üçin nämäni aňladýar?
GAZAGYSTANYŇ SOWET DÖWRÜNDEN GALAN IŇ SOŇKY PREZIDENTINIŇ GARAŞYLMAN DURKA İŞDEN GITMEGI HALKYMYZ ÜÇİN NÄMÄNI AŇLADÝAR?

Orta Aziýada ýerleşen, SSSR-den bölünen, nebite baý, 18 million ilatly, meýdany boýunça dünýäniň dokuzynjy ýurdy Gazagystan rowaýaty saýyp boljak taryhy pursaty başdan geçirirdi. Gazagystanyň ilkinji Prezidenti Nursultan Nazarbaýew häkimiýetde geçiren otuz ýyla golaý wagtyndan soñ öz islegi bilen işden gitdi.

Bu habar dünýäni we gazagystanlylary haýrana goýdy. Otuz ýasdan aşakly nesil bolan biz ýaşlar ýurdun ilatyň ýarsyna golaýyny tutýarys we ol biziň tanaýan ýeke-täk ýolbaşçymyzdy. Habar haýran galma, tolgunma, gorky, umyt duýgularы ýaly garym-gatym duýgularyny döretdi.

Elbetde, bular ýaly güýcli şahsyýetiň Gazagystanyň syýasy durmuşynda täsirini dowam etdirip biljek işleri etmezden işden gidendigini pikir etmek ýalňyş bolardy. Sebite belet dällere Orta Aziýa liderleriň ygtyýarlyklaryny paýlaşmagy halamaýandyklaryny ýatlatmak ýerlikli bolardy. 2016-njy ýylда Özbegistanda, 2006-njy ýylda Türkmenistanda görlüsi ýaly, liderler ölyänçä häkimiýetiň jylawyny elden berenoklar. Gazagystan başga bir ugry saýlady, emma bulam öñkülerden gaty bir tapawutly bolmajaga meñzeýär.

Ilkinji nobatda Nursultan Nazarbaýew iň uzak wagtlap prezidentlik eden sowet döwrüniň lideri. 1989-njy ýylда ol Gazagystan SSR-niň başyndady. Ýurduň sowet gözegçiliginden uzaklaşma döwrüni dolandyrandan soň, 1991-nji ýylда Garaşsyz Gazagystanyň prezidenti wezipesine girişdi. Ýurdy aýaga galdyrmak üçin köp taraplaýyn uly işleri etdi. SSSR-iň dargan 90-njy ýyllarynda diňe inflýasiýanyň derejesi 3 müň göterime deňdi we maksatnamalaýyn ykdysady model dargapdy. Çöken sowet ykdysadyýetinden soň potansial maýa goýumçylary, syýasatçylar bilen geçirilen köp sanly gepleşikler bilen bir hatarda, elbetde, uly nebit we gaz ýataklarynyň açylmagy bilen birlikde häzirki dowam edip duran düzgünimiz emele geldi. Ýurdy uzak wagtlap dolandyrandan soň, adam islese-islemese eden işlerinden uzaklaşyp bilmeýär. Öñki Prezidentem tutynyň aňyrsyndan möhüm kararlara täsirini ýetirmek üçin (munda edeniniň ugruna boljakdygyna şüphe ýok) birnäçe işlere burnuny sokar.

Ikinjiden, goňşularynyň köpüsi ýaly Gazagystanam awtoritar ýurt we bizde wajyp meselelerde jemgyýetçilik çekişmelerini başlap biljek hakyky syýasy oppozisiýa ýa-da garaşsyz, güýcli mediýa ýok. Bir seredeňde ähmiýetsiz ýaly bolup görünýän kararlaryň täsirlerine düşünmek üçin setirleriň arasyna diňe syn etmek gerek.

Nazarbaýew 2017-nji ýylyň ýanwar aýynda mejlise we hökümete has köp ygtyýarlyk bermek üçin Konstitusiýa üýtgeşme girizende, köpcülik bu üýtgesmäni oňlady. Emma ol işi ýurtda «parahatçylygy we durnuklylygy» saklamak üçin Howpsuzlyk geňeşine has köp ygtyýarlyk bermäge getirägetdin, 2018-nji ýylyň maý aýynda geňeşiň hemişelik başlygy boldy. Birnäçe synçy ygtyýarlyk transferi operasiýasynyň bireýýäm başlandygyny öňe sürdi. Dogrusy, has köp ygtyýarlygy bolan Howpsuzlyk geňeşiniň başlygy prezidentden dagy has güýcli. Nazarbaýew hem-ä geňeşiň başlygy, hemem ýurduň prezidentidi. Adamlar onuň öz islegi bilen işden gitme ähtimallygyny gürrün edip ýörkä, Nazarbaýew häzirem ýeterlik wagtynyň bardygyny we belki-de gaýtadan talaşgärligini hödürläp biljekdigini aýdyp, bu gürrüňleriň soňuna nokat goýdy. Bularyň barsy öňünden

taýynlanan meýilnamanyň bir bölegi bolanam bolsa, habaryň arasyňa wagt salynmagy häzirem her kesi haýrana goýýar. Ýigrimi dört sagadyň içinde nähili köp üýtgap bilyär? 19-njy mart günü sagat 19:00-da öz islegi bilen işden gitme habarynyň eşdilen gününüň ertesi durmuşymda ilkinji gezek başga prezidenti gördüm. Konstitusiyá görä Senatyň başlygy Kasym-Jomart Tokaýew 2020-nji ýylyň dekabr aýynda geçiriljek saýlawlara çenli wagtláýyn prezidentlik etmeli. Paýtagt Astanada öylän uçurlary Tokaýew kasam kabul etdi. Adamlar bu täsin syýasy üýtgeşmäniň düýp manysyna düşünmäge çytraşsa, ol «ilkinji prezidentiň hormatyna» Astananyň adynyň üýtgediljekdigini şatlyk bilen habar berdi. Mejlis bu karary biragyzdan goldady.

Astanalyalaryň köpüsi şol gün işden gaýdyp öýlerine baranlarynda, paýtagtyň adynyň Nursultan boljagyny bilenokdylar. Gazagystanyň ähli şäherlerindäki iň uly köcelerine-de Nazarbaýewiň ady berilmeli edildi. Öñki lideriň mirasy juda giň gerimli bolmaly. Şol ikiarada Senatyň başlygy saýlanan öñki prezidentiň gyzy Dariga Nazarbaýewa ýurduň iç güýçli ikinji wezipesiniň eýesi boldy.

Biz gazagystanlylar sesimiziň syásat ýöretme proseslerinde pitiwa edilmeýändigi hakykatyna öñdenem öwrenşikli. Häzir bolup geçýänler we Nazarbaýewiň mirasyny gorag astyna almagy maksat edinýän öndengörüjilikli manýowrlar öñümizdäki birnäçe ýylда hemme zadyň öñküligine galjakdygyna ysarat edýär. Muňa garamazdan wakalaryň başga tarapa-da üýtgap biljekdigine ynanmagymyz üçin güýç beren sişenbe gündündäki birnäçe sagatlyk tolgunma meni ýurda has aýdyň gelejegini garaşýandygyna bolan umydy döredýär.

Aýgerim TOLEUHANOWA,

Gazagystanyň Almaty şäherinde ýasaýan garaşsyz žurnalist.

23.03.2019 ý.

Gazagystan we Orta Aziýa boýunça ylmy-syýasy işleri alyp

barýan Toleuhanowanyň «EurasiaNet», «Esquire Kazakhstan», «Foreign Policy», «The Diplomat», «The Washington Post»-da makalalary çykýar.

<https://www.independent.co.uk/voices/> Publisistika